

Давід ГОШКІС

Дорогою зраненої пам'яті

Від створення світу і до наших днів людська пам'ять комп'ютеризує все бачене і почуте, що творилося навколо неї. Від ставлення людини до її духовного комплексу залежить сила пам'яті. Коли екскаваторник Володимир Гарбуз зачерпнув ковшем своєї машини шмат ґрунту з котлована на будівництві житлової споруди в Нетішині, з його рук ледь було не випало кермо екскаватора: на землю посипалися людські кістки. Їх було багато. Серед “експонатів” фашистського нищення мирних людей були й дитячі речі. Особливо вражає, до потрясіння душі, виднілися серед купи людських останків дитячі черевички з тоненькою кісточкою ніжки маляти віком 3-4 років. І подумалось мені: якби не війна, не фашистська окупація краю, тій божій дитині було б нині за 60 років. Вона б зустріла ХХІ ст., бачила б його початок в незалежній Україні, мала сім'ю, дітей, тишилася життям. Але трапилось інакше. На нашу долю навалилася фашистська орда – безжальна смертовбивця людей.

В 1933 р. Гітлер у розмові з президентом гданського сенату Раушингом сказав: “Мы обязаны истреблять население. Если меня спросят, что я подразумеваю под истреблением населения, я отвечу, что имею ввиду уничтожение целых расовых единиц”.

20 січня 1942 р. під Берліном відбулася Ванзейська конференція з остаточного вирішення єврейського питання в Європі. На цьому фашистському зібранні були присутні 14 осіб високого рангу Третього райху. Конференція ухвалила постанову про знищення в Європі та Радянському Союзі, в т.ч. Україні, 11 мільйонів євреїв. За роки Другої світової війни німецькі фашисти та їх сателіти розстріляли, задушили в газових камерах 6 мільйонів євреїв Європи, Радянського Союзу, в т.ч. 1,6 мільйона євреїв України. В 2001 р. вийшла друком моя книга “Незагоєна рана”. Це третя книга про геноцид єврейського народу, в яких виступають десятки свідків трагедії мирного населення Славутчини, теренів Хмельницької, Рівненської та інших областей України і Республіки Білорусь.

Ось що пише про книгу “Незагоєна рана” харківський вчений Олександр Круглов: “... Це свого роду протокол про знищення окупантами та їхніми посібниками в 1941-1944 рр. єврейського населення в північній частині Хмельницької області: в Славуті, Берездові, Красноставі, Ганнополі, Киликєві, Ізяславі, Шепетівці, Білогір'ї. Це перша публікація про масове знищення наших співвітчизників, громадян України”.

В містечку Красностав Славутського району до війни проживало понад 1000 євреїв. Це були вчителі, лікарі, працівники побутової сфери, колгоспники. Фашисти зруйнували містечко і знищили все його єврейське населення.

Ось що розповідає жителька Красностава Тетяна Голотюк: “Наприкінці літа (30 серпня 1941р.) розпочалося знищення євреїв Красностава. Насамперед, зібрали і стратили у лісі (Макарисько) здорових і сильних мужчин. Це було за 2-3 тижні до поголовного знищення.

Рано-вранці поліцаї почали виганяти з усіх будинків євреїв різного віку до клубу (жінки з дітьми, молодь, старики). З’явилися німці, які разом з поліцаями погнали євреїв до лісу. В лісі на них чекала глибока довга яма, викопана примусово жителями села. Почалася страта, падали в яму живі і мертві. На прохання і винагороду не зважали. Три дні ворушилася земля і чувся стогін. Вишукували і страчували дітей із змішаних шлюбів. Так загинули сестри Рая і Ніна, діти голови сільради Бондарчука Василя, жінка якого була єврейкою. Батько дівчат був на фронті. Баба і тітка від переживань померли і таких випадків було безліч”.

Вищий фюрер СС і поліції в Південній Росії 4 серпня доповів в Берлін: “4 числа в ході підготовки єврейської акції в Бердичеві було розстріляно всю єврейську молодь – 1303 чоловіка, в т. ч. 876 єврейок старше 12 років”. В серпні 1942 р. фашисти і поліцаї в Славуті розстріляли 12 тисяч євреїв міста і району в т. ч. близько трьох тисяч дітей.

Науковий співробітник Хмельницького обласного товариства з охорони пам’яток історії і культури пише в книзі “Незагойна рана”: “Від спогадів очевидців тих подій холоне кров і сьогодні. В одну із п’ятниць 1942 р. перестало битися серце майже 12 тисяч безвинних людей. Вони не хотіли помирати, а лише жити довго і щасливо. Тож хіба можна чи маємо право про них забувати?”.

На могилах жертв фашизму на Славутчині стоїть 17 пам’ятників. Більшість з них знаходиться в занедбаному стані, на узбіччі громадської пам’яті. Обстежуючи їх стан, я відвідав пам’ятник в урочищі “Бутяк” Дяківської сільської ради. Там стоїть пам’ятник – весь в бур’янах, без меморіальної металевої плити, яка була раніше на обеліску.

Біля магазину кооперації я зустрівся з двома дівчатками – ученицями середньої школи. На моє запитання про Голокост вони відповіли, що нічого про це й не знають, біля пам’ятника не були. Відверто кажучи, я іншої відповіді не чекав. У шкільних підручниках із всесвітньої історії згадується, що події Голокосту відбувалися в різних країнах Європи, але не в Україні. Дослідниця Олена Іванова, вивчаючи сприйняття Голокосту українськими школярами, зробила висновок, що для них єврейський Голокост залишається дуже абстрактною та чужою подією, яка не має жодного стосунку до національної пам’яті.

Крім підручників, на історичну пам’ять і свідомість школярів впливають інші вагомі джерела інформації про національну історію України, як от родини, учителі, ЗМІ та фільми. Звісно, брак інформації про український контекст Голокосту має парадоксальні результати: з одного боку, українське населення мало певний зиск з конфіскації і грабунку єврейського майна,

що його організувала окупаційна влада, з другого боку, українці і поляки переховували та врятували сотні євреїв.

В книзі “Незагоєна рана” є розповідь про славутичанку Марію Українець, яка врятувала єврейську дівчинку. На відзнаку її подвигу, уряд країни присвоїв їй звання “Праведник народів світу”, а в Єрусалимі росте дерево праведника Марії Українець.

Ось що розповідає хроніка Голокосту на Рівненщині:

підрозділи першої піхотної дивізії СС розстріляли євреїв Острога –

4 серпня 1941 р. – 957 чоловік;

15 жовтня 1941 р. – 2000 чоловік;

16 жовтня 1941 р. – 900 чоловік;

17 жовтня 1941 р. – 300 чоловік;

29 жовтня 1941 р. – 150 чоловік;

2 листопада 1941 р. – 2500 чоловік;

11 жовтня 1941 р., Мізоч – 1500 чоловік і 200 душ згоріло в хатах;

9 листопада 1941 р., Рівне – 15000 євреїв міста.

Корець, 21 червня 1942 р. – 2350 чоловік;

Дубно, 27 червня 1942 р. – 4385 чоловік;

Радзивилов, 29 червня 1942 р. – 1350 чоловік;

Вербка, 30 червня 1942 р. – 350 чоловік;

Костопіль, 21 червня 1942 р. – 4480 чоловік;

Березне, 25 червня 1942 р. – 1800 чоловік;

Соснівка, 26 червня 1942 р. – 1000 чоловік.

Така сама картина Голокосту 1941-1942 рр. була в Сарнах, Володимирці, Олександрії, Дубровиці, Гощі, Здолбунові, Рокитно та інших містах області. В Дунаївцях Хмельницької області в фосфорній шахті фашисти і поліцаї замурували 2500 жінок, дітей і чоловіків, в Сатанові цієї ж області у такий спосіб було знищено 350 чоловік.

В Хмельницькій області до 22 червня 1941 р. проживало 121335 євреїв. Згідно перепису населення 1959 р. було всього 19050 євреїв. Це разом з тими, що вернулися з евакуації і фронту. На Рівненщині до початку Другої світової війни нараховувалося 112 тисяч осіб єврейського населення згідно перепису населення в 1959 р. в живих залишилося 2600 євреїв. У Львівській області до початку війни проживало 335 євреїв, в 1959 р. було 3030 чоловік.

Чимало “істориків” Холокосту талдичать проте, що в газових камерах не знищували євреїв. В управлінні СБ України в Хмельницькій області зберігаються документальні матеріали стосовно фашистських посіпак, які душили в газових камерах євреїв. Немоżliво залишатися спокійним, читаючи позовклі аркуші піввікової давности.

Із протоколів допиту колишнього вахмана Ємельянова В. А.: “20 грудня 1942 р. з навчальної команди СС при таборі Травники мене направили на службу в команду СС, що діяла у спеціальному німецькому таборі міста Белз (близько 20 км від м. Рава Руська). В період моєї восьмимісячної

служби команда СС в таборі Белз здійснювала знищення євреїв шляхом отруєння в спеціальних газових камерах. За моїми особистими підрахунками, з липня 1942 р. по лютий 1943 р. в таборі Белз було знищено, як мінімум, триста п'ятдесят осіб. Я особисто брав участь в отруєнні матерів з немовлятами. Смерть наступала через 15-20 хвилин. В процесі отруєння працював потужний двигун, встановлений на фундаменті під навісом, біля задньої стінки приміщення з газовими камерами, куди подавався газ з двигунів”.

Виникає питання: який публічний знак мови рівнозначний такому явищу? Геноцид, знищення роду, нації. Ніяке примирення не дає право викреслити з пам'яті расову ідеологію фашизму і нелюдів, які її здійснювали. Нещодавно на славуцькому “Полі Пам'яті”, де спочиває прах 150 тисяч радянських військовополонених – жертв з німецького “Грос-лазарету № 301” і 12 тис. євреїв Славутчини, закатованих фашистами в роки війни, відбулося перепоховання останків солдатів вермахту, які прийшли на нашу землю вбивати і грабувати. Церемонія перепоховання була оприлюднена місцевою владою подібними у такому випадку ритуалами. Тепер в одній землі, священній для українського народу, лежать два супротивники: один, що загинув від рук нацистів, та інший, що сповідував нацизм і жорстоко чинив злочини.

В 1990 р. Славутська міська рада народних депутатів ухвалила рішення № 115 про увічнення пам'яті жертв фашизму на території району. В першому пункті цього документа записано: “Площу землі розміром 42,2 га від старої водонапірної башти до обеліску жертвам фашизму оголосити “Поле Пам'яті”.

Дізнавшись про перепоховання солдатів вермахту на всенародному “Полі Пам'яті”, громадськість Славутчини була до болю обурена, але публічно висловити свій протест не мала змоги. Місцеві засоби масової інформації це болюче питання озвучили по нотах місцевої влади. Сам факт перепоховання солдатів вермахту на нашій землі, на якій вони чинили злочини – це нібито акт примирення з ворогом, на що акцентували увагу організатори фарсу.

Наш народ ніколи не забуде свою трагічну долю в роки Другої світової війни. Пам'ять про жертви фашизму повинна бути серцежною святиною. Помисли і роздуми над цією вічною заповіддю повинні стати критерієм порядності людини будь-якого покоління, котра прийшла у світ заради життя на землі.